

Psicologia del Comportament Col·lectiu

AC1 - Processos col·lectius i acció social / Moviments socials: conflicte, acció col·lectiva i canvi social.

Entrega 19/10/04

- GUIA MÒDUL I
- GUIA MÒDUL II
- DUBTES DELS MÒDULS
- LECTURA COMPLEMENTÀRIA
- PRESENTACIÓ PAC 1
- CORRECCIÓ PAC1 (Consultor: David Casulleras Femenia)

GUIA MÒDUL I - PROCESSOS COL·LECTIUS I ACCIÓ SOCIAL:**PRESENTACIÓ DEL MÒDUL I (Extret de 21/09/04 a Tauler per David Casulleras Femenia)**

Aquest mòdul ofereix una panoràmica, força completa, de com la Psicologia Social (fins i tot quan no es deia així) ha conceptualitzat el comportament col·lectiu. El mòdul ens ofereix per començar les definicions de rigor que proven d'acotar el propi concepte de comportament col·lectiu per passar a explicar les primeres teories que proven d'entendre'l, elaborades a finals del segle XIX i principis del XX. Aquí observareu com les circumstàncies d'aquells moments concrets influeixen muy mucho en la representació que es té i es fa del col·lectiu i les seves motivacions. Ja veureu, és molt i molt interessant perquè sovint veiem discursos similars en l'actualitat (o fins i tot ens podem sorprendre a nosaltres mateixos pensant d'una forma no tant diferent quan ens arriben notícies d'Iraq, Palestina, etc.).

Tot seguit, el mòdul aborda (i aquest, al meu parer, seria el seu apartat més important, per no dir que serà aquell que necessitareu per resoldre la PAC) els principals enfocaments teòrics que proven d'explicar els comportaments col·lectius. Cadascun representa una determinada realitat de forma diferent, amb les conseqüències que això té i que podem discutir al Fòrum.

I és que la ciència i el coneixement que genera tenen efectes; i alguns poden arribar a ser molt i molt perversos... No solament això. El discurs científic sol presentar-se (a sí mateix) com un coneixement que es genera en condicions d'objectivitat i de neutralitat. Fixeu-vos en els anuncis publicitaris: "los estudios demuestran que X es un producto cojonudo...", "clínicamente probado, el nuevo yogurt 'Cacotis' mejora tu tránsito intestinal y..." etc. Sembla que sigui la ciència per sí sola i no els científics que hi treballen els que "descobreixen" la veritat de les coses, oi? Doncs sí. El discurs científic es serveix d'unes retòriques peculiars que generen aquesta il·lusió de neutralitat i objectivitat. Però, és clar, darrer de la ciència hi ha subjectes, persones que l'elaboren, amb tot el que això implica. D'això s'encarrega el tercer apartat, de desvetllar els mecanismes ideològics que hi ha al darrera de les teories que expliquen els comportament col·lectius.

El mòdul continua abordant la qüestió del rumor i de les situacions de pànic, assajant formes de donar compte d'aquests fenòmens i finalitza amb el paper de les noves tecnologies en l'articulació de formes de comportament col·lectiu.

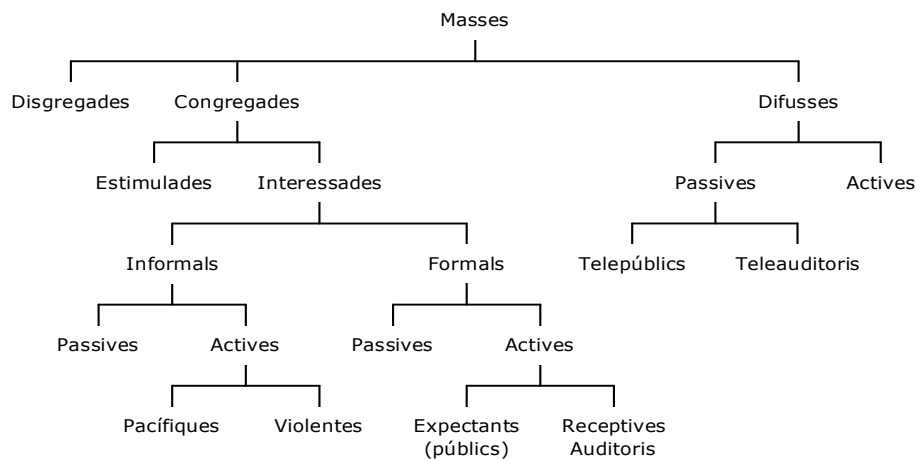
1. CONCEPTE DE COMPORTAMENT COL·LECTIU

L'intent de delimitar el concepte de Comportament Col·lectiu ha generat moltes classificacions d'aquest.

Munné (1970) proposa tenir en compte els següents criteris per a establir una classificació:

- Característiques dels participants: homogènies i heterogènies.
- Grau de participació: passives o actives.
- Grau d'ordre amb què es produeix el fenomen: ordenades o desordenades.
- Grau d'ocasionalitat del fenomen: esporàdiques o intermitents.
- Grau d'improvisació: imprevistes (espontànies o inesperades) o previstes (preorganitzades intencionalment).

Jiménez-Burillo (1981) proposa aquests altres aspectes:

L'origen de la investigació sobre les multituds i les masses s'atribueix a Gustave Le Bon arran de la publicació, el 1895, de *La psychologie des foules*; encara que existeixen publicacions anteriors: *La folla delinquente*. Sighele, 1891; *Psychologie des foules*. Lacassagne, 1982.

Scipio Sighele :

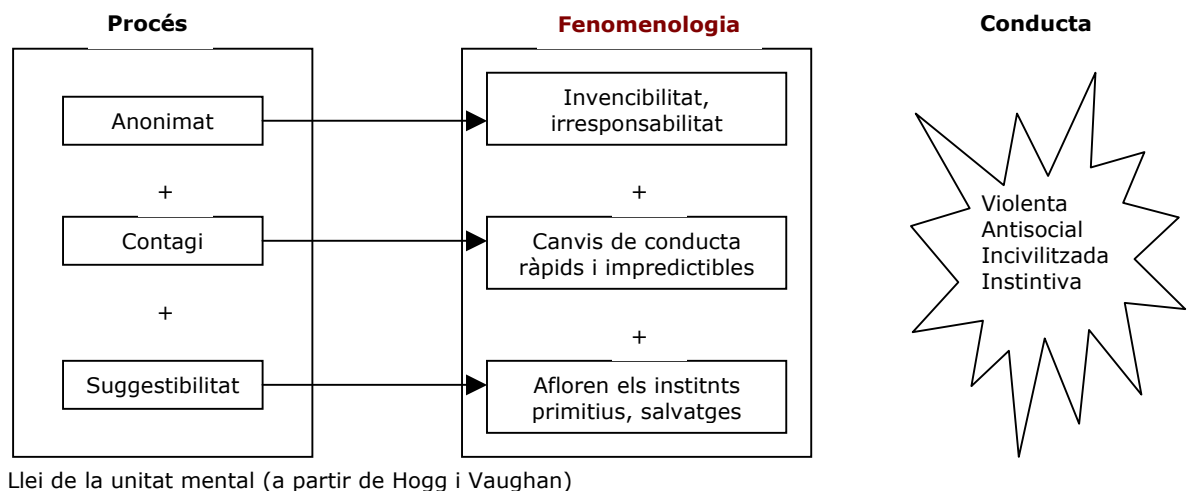
- Emfasitza en: la importància de les masses en la vida moderna; la inferioritat d'intel·ligència de la massa davant l'individu; el principi de la imitació i suggestió en la conducta de masses; la predisposició a la violència de les masses.
- Elabora una sèrie de lleis sobre les masses: Llei de la unitat o uniformitat; Llei de la no-deduïbilitat del caràcter de la multitud a partir del caràcter dels seus membres; Llei del nombre; Llei de la predisposició al mal (crim); Llei del guia o instigador; Llei de la composició de la multitud.

Gabriel Tarde :

- Emfasitza en: la imitació i la invenció.
- Distingeix entre multituds/masses i públic.
- La consciència col·lectiva no existeix fora de les consciències individuals.

Gustave Le Bon :

- L'únic paper que li atorga a les masses és el de generar desordre i destrucció, mentre que les seves característiques bàsiques són la inconsciència, la brutalitat, la barbàrie.
- La característica més important de la massa és la desaparició de les individualitats, l'aparició d'una "ànima col·lectiva" que presenta característiques diferents a la des individus que componen la massa.
- El líder de la massa és l'únic que possibilita que aquesta aconsegueixi algun objectiu social.
- Causes de l'aparició de les característiques de la massa: Sentiment de potència invencible; Contagi mental; Suggestibilitat:

2. ENFOCAMENTS TEÒRICS DELS COMPORTAMENTS COL·LECTIUS

2.1. Teories del Contagi

La presència d'altres persones pot donar lloc a processos d'influència interpersonal que fan que un sentiment, una actitud, una conducta, es tanquin difonent d'una persona a una altra, i contagiant així tot el grup com si es tractés d'un virus.

2.2. Teories de la Convergència

La conducta homogènia de la massa obeeix, per tant, al fet que en tenir els seus membres característiques comunes és fàcil esperar que el tipus de conducta sigui similar.

2.3. Teoria de la Norma emergent

La interacció amb els petits grups dóna lloc a l'aparició de normes o estàndards de conducta que exerciran, una vegada formades, una forta influència sobre la seva conducta.

L'actuació de la persona depèn de la seva percepció sobre les normes que regeixen en la situació en què es troba. Aquestes normes no són les convencionals o institucionals, no provenen de fora, sinó que són creades en el transcurs de la interacció amb el grup (Turner i Killian, 1957).

2.4. Teoria del Valor afegit o Tensió estructural

Perquè finalment arribi a realitzar-se la conducta col·lectiva cal que es compleixin sis determinats en un ordre determinat, tenint en compte que cada un d'aquests és condició necessària per al següent:

- Conductivitat estructural.
- Tensió estructural: o conflictes entre elements del sistema.
- Desenvolupament i expansió de creences.
- Factors desencadenants.
- Mobilització per a l'acció.
- Control social.

2.5. Teoria de la Identitat social

És la necessitat d'obtenir una identitat social positiva la que porta al fet que procurem diferenciar positivament el nostre grup respecte a altres grups. Si en el procés de comparació el nostre grup surt afavorit, nosaltres sortim afavorits, obtenim una identitat social positiva, definida com: Aquella parte del autoconcepto de un individuo que deriva del conocimiento de su pertenencia a un grupo (o grupos) social junto al significado valorativo y emocional asociado a dicha pertenencia (H. Tajfel, 1984).

Basant-se en aquesta teoria, en la dècada dels vuitanta John C. Turner desenvolupa la teoria de l'autocategorització.

Per a Reicher, els membres d'una massa comparteixen una mateixa autocategorització, és a dir, es consideren a ells mateixos membres d'un grup i, per tant, amb unes característiques comunes que els diferencien d'altres grups. Segons Reicher:

- Els membres de la massa actuen en termes d'una identitat social comuna, fet que s'oposa a les concepcions segons les quals en la massa es produeix una pèrdua de la identitat; ocorre més aviat el contrari, un reforç de la identitat, però no en el sentit individual, sinó en el social.
- El contingut de la conducta de la massa estarà limitat per la naturalesa de la categoria social a la qual pertanyen, fet que implica que la conducta no serà necessàriament destructiva o violenta, ja que la forma que adoptarà la seva conducta dependrà de la seva identitat social.

3. CONDICIONAMENTS IDEOLÒGICS EN L'ESTUDI DELS COMPORTAMENTS COL·LECTIUS

La conducta de la massa és contextual, que forma part d'un procés de conflicte intergrupals que expressa una concepció col·lectiva del que és correcte en cada moment.

Segons Reicher, les conseqüències de descontextualitzar l'acció de la massa del seu context ideològic i estructural són:

En el pla explicatiu:

- En no interpretar la conducta de les masses en relació amb el seu entorn social, aquestes conductes apareixen verificades com a característiques genèriques de les masses.
- De la mateixa manera, aquestes conductes semblaran no tenir sentit, amb la qual cosa la massa serà caracteritzada com a irracional.

- En projectar els problemes i tensions de la societat en la naturalesa mateixa de les masses, aquestes seran tractades com un fenomen negatiu.

En el pla polític:

- Una denegació de la culpabilitat. Si la violència és una característica de la massa, no se'n pot responsabilitzar ni a les injustícies socials ni a les accions d'agents externs (com l'exèrcit i la policia).
- Una negació de la veu, ja que la massa és estúpida, no té res a dir, no té res significatiu per a expressar.
- La legitimació de la repressió, ja que pel que hem vist no és possible raonar amb les masses (estúpides, destructives). La millor manera de tractar-les és enfrontar-s'hi amb fermesa.

4. EL RUMOR COM A COMUNICACIÓ COL·LECTIVA

Pierre Marc (1987) planteja quatre fenòmens vinculats als rumors:

- Els rumors poden donar lloc a prejudici i difamació, fins i tot sense necessitat que hi hagi una intencionalitat explícita o consciència que les pugui produir per part de la font que els difon.
- Els rumors poden implicar degradació o distorsió de la informació.
- Aparició de comportaments poc racionals derivats del contingut del rumor i que poden donar lloc a conductes que poden arribar a posar en perill la pròpia vida.
- Els rumors són una font de canvi d'opinions i actituds.

Característiques comunes de les definicions de rumor	
Objecte	Informació
Tema	Assumptes d'actualitat
Objectiu	Convèncer
Medi	Comunicació Interpersonal

Característiques dels rumors esmentades per Kapferer (1989):

- L'essència del rumor és el moviment. Sense moviment no hi ha rumor.
- Hi ha rumors amb fonament i sense. El que caracteritza un rumor no és el seu caràcter verificat o no, sinó el seu origen no oficial.

Tipus de rumors segons Knapp (1944):

- Rumors que expressen desitjos o somnis impossibles (Pipe-Dream).
- Rumors pessimistes o de por (Bogie Rumor).
- Rumors amb contingut agressiu.

Fórmula de transmissió del rumor: $R \sim i X a$ (Allport i Postman, 1946-1967); la quantitat de rumor serà el resultat de la multiplicació de la seva importància per la seva ambigüitat.

Lleis de transmissió dels rumors d'Allport i Postman (1947):

- Anivellament o reducció
- Accentuació
- Assimilació

Models de transmissió dels rumors:

- Lineal: cada persona de la cadena és receptor i emissor únic del rumor
- Lineal amb transmissió assegurada: cada un dels participants pot interaccionar amb més d'un receptor
- Xarxa: qualsevol pot ser emissor i receptor al mateix temps.

Control dels rumors:

- Donar la màxima informació de la manera més precisa o combatre directament el rumor, difonent-lo per atacar-lo i ridiculitzar-lo.

Elements per a controlar els rumors (Knapp):

- Assegurar la confiança en els mitjans de comunicació formals.
- Desenvolupar la màxima confiança en els líders.

- Informar del màxim nombre de notícies tan ràpidament com sigui possible.
- Fer la informació tan accessible com sigui possible.
- Evitar la peresa, monotonia i la desorganització personal.
- Fer campanyes públiques contra els difusors de rumors.

5. PSICOLOGÍA DE LES MULTITUDS EN SITUACIONS DE CRISI: DESASTRES I PÀNIC

Alguns autors afirmen que, en realitat, el pànic és un fenomen realment estrany, que no es produeix en totes les situacions de crisi o de catàstrofes, que és sobretot estrany en catàstrofes naturals i que, apareix només de tant en tant, d'una manera gairebé inesperada.

Dupuy afirma que el pànic té més probabilitats de produir-se en situacions que culturalment són definides com a situacions proclius al pànic, és a dir, que en una situació en la qual "sabem" que és probable que es desencadeni el pànic, és més probable que així sigui.

Segons Cantril, les reaccions que mostraran les persones depenen de factors psicològics i socials:

- Nivell d'esperit crític (relacionat amb el nivell d'instrucció de la persona).
- Vulnerabilitat psicològica (relacionada amb la confiança en si mateix).
- Preocupacions.
- Sentiment de seguretat o inseguretat.
- Situació física i social (proximitat/llunyania del lloc de l'esdeveniment i de la família, i possibilitat o no de comportament autònom).

Helbin, Farkas i Vicsek (2000), descriuen la manera següent la seqüència típica d'esdeveniments en una situació d'escapada davant d'una catàstrofe:

- Les persones es mouen o intenten moure's més ràpid del normal.
- Les persones comencen a empènyer-se, i les seves interaccions comencen a ser de naturalesa física.
- El moviment i, especialment el pas d'embussos, es fa descoordinat.
- S'observen embussos a les sortides.
- S'incrementen les interaccions físiques entre la massa embotellada, que produeixen pressions perilloses que poden fer arribar a caure parets o altres barreres físiques.
- La fugida s'alenteix per les persones caigudes que actuen com a obstacles.
- Les persones mostren una tendència a la conducta de massa, és a dir, a fer el que fan els altres.

Stoetzel (1965) resumeix les reaccions en les catàstrofes en tres moments temporals diferents (no necessàriament presents en tot tipus de catàstrofes):

- Precrisi: apareixen dos tipus d'actituds oposades, tant de rebuig de la idea de perill com de la presència d'un temor exagerat a aquest.
 - Crisi: que al seu torn es pot dividir en tres fases.
 - Fase de xoc: poden, al seu torn, donar-se tres reaccions: una minoria conservarà la sang freda, una altra mostrarà reaccions extremes d'ansietat, mentre que la major part romandrà estupefacta.
 - Fase, reacció o retrocés, implica un intent de comprensió del que ha succeït, i és en la que apareixen els comportament expressius que alleugereixen la tensió, i en la que apareixen també les reaccions pràctiques d'ajuda a les necessitats.
 - Fase d'aparició de rumors, l'aparició del "líders" i conductes d'ajuda mútua i sacrifici.
- Postcrisi: en la qual es tenen en consideració les (probablement fluïxes) seqüeles de la catàstrofe, tant a nivell fisiològic com psíquic.

6. CONTROL SOCIAL I RESISTÈNCIA EN LES XARXES INTERACTIVES

El 1998, la "Global Internet Liberty Campaign" publicava un document en el qual s'afirmava que "Internet ja ha demostrat la seva capacitat per a promoure la democràcia":

- Facilitant la participació al govern.
- Difonent l'accés a informació governamental.
- Ampliant l'accés als mitjans tradicionals i promovent el pluralisme.

- Enfortint la societat civil per mitjà de la creació de xarxes entre individus.

Herbert Schiller parlava de l'"Imperialisme cultural", és a dir, de la globalització de la comunicació que portava, no a efectes alliberadors, sinó al control polític i econòmic d'aquesta i a la pèrdua d'identitat cultural per part dels seus receptors.

Oliver Boyd-Barret i Terhi Rantanen (1998) plantegen "el paper de les agències de notícies en la globalització i mercantilització de les notícies", fent atenció a alguns efectes ideològics de la globalització com, per exemple, el fer veure com a natural i inevitable el que és construït i fràgil.

Pierre Lévy (1998) planteja una diferenciació entre els mitjans de comunicació de masses tradicionals i Internet. Els primers es caracteritzen per la transmissió de missatges en una sola direcció, i tenen la pretensió de ser acontextuals, de ser interpretables de la mateixa manera en tot context i lloc, sense tenir en compte la singularitat del receptor, les seves opinions, cultura, etc. Al contrari, el ciberespai, encara que compartiria la característica d'universalitat.

Manuel Castells (2000) defensa que davant la privació dels drets dels ciutadans que comporta la globalització hi ha possibilitats de resistència davant la dominació, i que en la nostra societat de la informació alguns moviments socials (de diferent signe) basen una part important de la seva estratègia en l'ús de les noves tecnologies de la informació.

GUIA MÒDUL II - MOVIMENTS SOCIALS: CONFLICTE, ACCIÓ COL·LECTIVA I CANVI SOCIAL**PRESENTACIÓ DEL MÒDUL II (Extret de 05/10/04 a Tauler per David Casulleras Femenia)**

No és gens estrany que a mesura que aneu llegint el text aneu pensant "carai, què polític és tot això!". I sí, haureu donat en el clau. El text d'en Lupicinio Íñiguez té una forta càrrega política, com segurament no podia ser d'una altra manera ja que parla de moviments que tenen com a intenció expressa canviar un determinat estat de les coses. Fins aquí cap problema. Però potser algú de vosaltres es pregunta: però, aquí on és la Psicologia? I jo us respondré que si partim de la premissa de que, allà on hi ha persones, hi ha Psicologia, és pertinent analitzar des d'una òptica psicosocial els moviments socials.

És possible també que en algun moment el text us pugui semblar una mica més feixuc de llegir que l'anterior. Cap problema si això us ocorre ja que no és una sensació gens estranya. El que sí que us recomanaria és que no provéssiu de llegir-lo d'una sentada perquè el text d'Íñiguez requereix el seu temps, OK? Desangoixeu-vos, sobretot de cara a respondre la PAC ja que, com sabeu, i encara que el tema pugui donar per molt, demanem una cosa ben concreta.

1. ELS MOVIMENTS SOCIALS

Smelser considera els moviments socials com una mena d'efecte secundari de les transformacions socials que produeixen massa ràpidament. La perspectiva estructural-funcionalista en sociologia considerava els moviments socials com una cosa excepcional.

En moments de ràpides transformacions i/o de transformacions a gran escala, l'aparició de determinats comportament col·lectius tenen una doble significació: reflecteixen, d'una banda, la incapacitat de les institucions i els mecanismes de control social per a reproduir cohesió social i, de l'altra, mostren els intents de la societat per a reaccionar davant de les situacions crítiques, desenvolupament noves creences compartides en les quals fonamentar la solidaritat col·lectiva.

En alguns moments històrics es sosté que l'aïllament social produeix individus amb menys recursos intel·lectuals, professionals i/o polítics, la qual cosa els faria particularment vulnerables a la crida de moviments antidemocràtics tant de dreta com d'esquerra. Aquesta perspectiva simplifica els moviments socials a una simple aglomeració de conductes individuals i les connota amb valoracions negatives, i no té en compte les dinàmiques amb les quals els sentiments que la gent experimenta de manera individual generen a fenòmens de caràcter macrosocial, com els moviments socials o les revolucions, per exemple.

Hadley Cantril (1941) analitza els moviments socials des de les normes i la normativització. Quan els components del "món psicològic" de l'individu són violentament atacats per les preocupacions, les porcs, les ansietats i les frustracions, i/o quan com a resultat d'això es qüestionen els valors i les normes que, fins aquests moments, li han resultat importants, en definitiva, quan el marc social ja no pot satisfer les seves necessitats, llavors, sorgeix una discrepància entre els estàndards de la societat i els estàndards de l'individu.

Hans Toch (1965) diu que els moviments socials són una forma de comportament col·lectiu. Són comportaments col·lectius perquè sempre impliquen grups amplis i perquè el seu origen és sempre espontani. Perquè alguna cosa pugui ser definida com a moviment social, ha de pretendre promoure o resistir el canvi en la societat.

"Un moviment social representa un esforç realitzat per un nombre ampli de persones per a solucionar col·lectivament un problema que s'adonen que tenen en comú." (H. Toch, 1965).

Moviments socials com a "... empreses col·lectives per a establir un nou ordre de vida". (H. Blumer, 1951)

Un moviment social és "una empresa grupal que s'estén més enllà d'una comunitat local o un esdeveniment singular i implica un esforç sistemàtic per iniciar canvis en el pensament, el comportament i les relacions socials" (King, 1956)

Un moviment social és "una col·lectivitat [que actua] amb alguna continuïtat per promoure o resistir un canvi en la societat o en el grup del qual en forma part" (Turner i Killian, 1957)

Els moviments socials ocorren "quan un nombre bastant gran de gent s'associa per alterar o suplantat alguna part de la cultura o l'ordre social existent" (Cameron, 1966).

Els moviments socials inclouen, generalment, entre les seves característiques més destacades un sistema de valors compartit, un sentit de comunitat, normes per a l'acció i una estructura organitzacional (Killian, 1964).

Blumer divideix els moviments socials específics en dos grans tipus: "moviments revolucionaris" i "moviments de reforma".

Els moviments socials inclouen "accions col·lectives que ocorren amb algun grau d'organització i continuïtat fora dels canals institucionals per tal de promoure o resistir canvis al grup, la societat o l'ordre mundial dels quals formen part". (D.A. Snow i P.E. Oliver, 1995).

D.A. Snow i P.E. Oliver proposen cinc dimensions psicosocials que s'haurien de tenir en compte a l'hora d'abordar l'estudi dels moviments socials: La dimensió microsocial i de la interacció social; La dimensió de la personalitat; La dimensió de socialització; La dimensió cognitiva; La dimensió afectiva.

2. COM S'ENTENEN ELS MOVIMENTS SOCIALS. LES DIVERSES APROXIMACIONS TEÒRIQUES

2.1. Teories sobre els moviments socials

Perspectiva interaccionista/construccionista: es caracteritza per veure l'acció col·lectiva com una activitat significativa. El comportament col·lectiu va ser definit com un comportament relacionat amb el canvi social, i els moviments socials com una part integral del funcionament normal de la societat. El canvi, no és un accident, sinó més aviat una part més del funcionament del sistema. L'origen dels moviments socials és, doncs, una situació de conflicte. Aquesta perspectiva teòrica ha pres en consideració, també, com un element central, la identitat. I ho ha fet de maneres diferents. D'una banda, s'ha emfasitzat la importància de la distinció entre endogrup (in-group) i exogrup (out-group) perquè permet d'identificar els que són aliats del moviment i els que no ho són. D'altra banda, s'ha insistit en la concepció de la identitat col·lectiva entesa com una definició compartida produïda pels participants dels moviments socials, tant individus com grups.

Teoria dels recursos per a la mobilització: emfasitza la importància dels components racionals i estratègics de l'acció col·lectiva. "Para la teoría de la movilización de recursos, los movimientos sociales son grupos racionalmente organizados que persiguen determinados fines y cuyo surgimiento dependen de los recursos organizativos de que disponen" (Laraña, 1999). Des d'aquest punt de vista, els moviments col·lectius només constitueixen una extensió de les formes convencionals d'acció política, ja que els seus actors realitzen els seus comportaments de manera enterament racional i seguint els seus propis interessos. L'acció col·lectiva s'analitza com un procés d'avaluació dels costos i els beneficis que comporta la participació en organitzacions de moviments socials. S'emfasitza l'acció col·lectiva com una acció racional.

L'aproximació dels processos polítics: veu els moviments socials com a nous protagonistes en els processos de representació d'interessos diferents. Aquesta perspectiva se centra en la importància dels aspectes relacionats amb la situació política en la formació dels moviments socials i el seu desenvolupament. El concepte més important que ha desenvolupat aquesta teoria ha estat el d'estructura d'oportunitats polítiques (Tarrow, 1994; Buechler, 2000), perquè permet definir les propietats de l'entorn extern rellevant per al desenvolupament dels moviments socials. Aquesta perspectiva teòrica ha analitzat les relacions entre els moviments socials i el sistema polític institucional.

Perspectiva teòrica sobre els nous moviments socials: s'interessa més pel que té a veure amb la importància de les transformacions que s'estan produint a la societat postindustrial i les implicacions que comporten. S'utilitza l'expressió nous moviments socials per a referir-se a un ampli conjunt d'accions col·lectives que no han pogut ser enteses ni analitzades per les perspectives teòriques anteriors, i encara més específicament, per les formes d'enfocar el que fins llavors era el prototip de moviment social, és a dir, el moviment obrer. Aquestes noves teories sobre els nous moviments socials abandonen el Marxisme com a marc privilegiat de comprensió dels moviments i de la transformació social, i van més cap a altres lògiques d'acció badades en la política, la ideologia i la cultura, i cap a altres fonts d'identitat com l'etnicitat, el gènere o la sexualitat, considerant-les bases d'acció col·lectiva. Els nous moviments socials es caracteritzarien per una organització fluida i oberta, una participació inclusiva i no ideològica, i una major atenció a les transformacions socials més que no pas a les econòmiques. Els nous moviments socials tracten d'oposar-se a la intrusió de l'estat i del mercat a la vida social, reclamant la identitat dels individus i el dret a determinar la seva vida privada i afectiva en contra de la manipulació del sistema. Els nous moviments socials serien respostes als trets de la societat moderna i postmoderna. Se suposa que la base social d'aquests moviments és més complexa i difusa que ho era en els moviments anteriors, que estaven basats en les classes. La construcció social de la identitat col·lectiva és una part essencial de l'activisme social contemporani. Els moviments serien respostes a la pol·lització sistemàtica de la vida. Més que buscar poder, control, o guanys econòmics, els nous moviments estan inclinats a buscar l'autonomia i la democratització. Es considera el paper de les formes culturals i simbòliques de resistència al costat, o en lloc, de les formes més convencionals de contestació. S'observa, en els nous moviments socials, una preferència per les formes d'organització descentralitzades, igualitàries, participatives i situades.

3. APORTACIONS DE LA PSICOLOGIA SOCIAL

3.1. Influència minoritària

Un grup minoritari que sostingui una posició contrària a una norma majoritàriament acceptada pot, sota determinades condicions, produir un conflicte simbòlic. La resolució d'aquest conflicte implica el moviment de la majoria cap a les posicions minoritàries.

Perquè es produeixi una influència d'aquest tipus és necessari que es donin algunes condicions:

1. Els grups minoritaris han de tenir certes característiques i trets : Aquests grups han de mantenir posicions que són normativament minoritàries, és a dir, que van directament en contra de les normes socials dominants a qualsevol societat o comunitat. Les seves posicions han de ser heterodoxes, és a dir, han d'anar en una direcció contrària a l'estatus quo i a la forma en la qual la societat o comunitat s'ha estructurat o organitzat en el passat. Els grups minoritaris han de ser a més nòmics, és a dir, actius, amb objectius clars, amb motivació suficient i amb agència per a l'acció en contra de la norma majoritària. En definitiva, han d'adoptar una posició antisistema, però han d'oferir propositivament una norma alternativa.
2. S'han de tenir en compte els recursos que les minories necessiten per a obtenir aquests resultats : L'estil de comportament, que es refereix que les minories han de mostrar consistència en les propostes que sostenen, tant de manera diacrònica, és a dir al llarg del temps, com sincrònica, és a dir, amb tots els seus membres compartint-les d'igual manera. L'estil de negociació que les minories han d'establir per no bloquejar la majoria, ha de ser flexible. Els estils més rígids bloquegen la majoria gent més improbable la resolució del conflicte i, per tant, el canvi.

3.2. La identitat social

Per a Tajfel, la identitat social és la consciència que tenim les persones de pertànyer a un grup o categoria social, i també la valoració que en fem. Una valoració positiva o negativa sustenta, respectivament, una identitat social positiva o negativa.

Mantenir la distintivitat requereix dos processos de naturalesa complementària, la comparació i la competició social. La comparació és el procés psicològic d'escrutini de les diferències entre els trets i les característiques de les diferents categories socials. La competició és el procés pel qual les diferents categories socials podrien entrar en conflicte per la competència pels recursos simbòlics. De la conjunció d'ambdós processos prové, doncs, una identitat social positiva o negativa. En aquelles situacions en què el resultat d'aquest procés és una identitat social negativa, o bé quan està en entredit, la teoria de Tajfel considera que es produiran comportaments encaminats a restaurar la valoració positiva. Això s'aconseguiria a través de dos tipus d'estratègies concretes, que són conegudes com les estratègies de canvi social i les de mobilitat social.

L'estratègia de mobilitat social fa referència a l'abandonament de la categoria de la pertinença quan la identitat social resulta negativa. L'estratègia de canvi social es refereix al fet que, en circumstàncies similars, els membres d'una categoria estableixen estratègies que estan encaminades a la transformació de la pròpia categoria.

4. EMERGÈNCIA, CARACTERÍSTIQUES I FUNCIONAMENT DELS MOVIMENTS SOCIALS

4.1. Una definició consensuada de moviment social?

Existeix acord entre les diferents tradicions sobre quatre característiques dels moviments socials: les xarxes informals d'interacció, les creences compartides i la solidaritat, la focalització dels conflictes i l'ús de la protesta.

Recollint tots aquests aspectes, Della Porta i Diani proposen la següent definició de Moviments Socials (i en concret els de tipus polític) com: (1) xarxes informals basades en (2) les creences i la solidaritat i que es mobilitzen sobre (3) qüestions conflictives, mitjançant (4) l'ús freqüent de diverses formes de protesta. (della Porta i Diani, 2000).

4.2. Moviments socials i organitzacions. Criteris de diferenciació

Els moviments són, per definició, fenòmens fluides i resisteixen a formes d'organització estàtica. Estrictament parlant, els moviments socials no tenen membres sinó participants.

Qualsevol organització que compleix els requisits d'interaccions amb altres actors, conflicte, identitat col·lectiva i recurs a la protesta, pot ser considerada part d'un moviment.

Per a poder parlar de moviments socials és necessària que episodis concrets i aïllats siguin percebuts com a part d'una acció duradora més que no pas esdeveniments discrets, i que les persones que hi esta implicades se sentin lligades per lligams de solidaritat i per idees compartides amb els protagonistes de mobilitzacions anàlogues.

4.3. Nous escenaris, noves subjectivitats, noves polítiques. Una nova comprensió dels moviments socials?

En els últims anys assistim a l'emergència de moviments que no estan localitzats estrictament en un únic lloc, sinó que ho estan en múltiples, i que no emergeixen necessàriament en sincronia amb les seves diferents localitzacions. Més aviat són fenòmens efervescents amb marcada discontinuïtat que apareixen aquí i allà compartint objectius, encara que no sempre recursos, estratègies i modalitats.

DUBTES DELS MÒDULS:**Data: 13:08:47 03/10/2004**

Veient la primera pregunta de la PAC, m'agradaria preguntar si, com jo, enteneu que quan parlem de les mobilitzacions post 11M estem parlant de dos tipus molt diferents de mobilitzacions: d'una part les "oficials" del 12M, convocades per les autoritats sota una lema comú (força polèmic en el seu moment) i que després els van sortir menys "oficials" del que s'esperaven; i d'altra part, les manifestacions espontànies del 13M davant les seus del PP i les cassolades, que aquestes sí que van ser inesperades i gens "oficials"...Suposo que la pregunta va més per les segones -que sí van ser una mostra d'autoorganització col·lectiva espectacular, pels seus trets i conseqüències- que no pas per les primeres, que de fet en inici responien al ritual cívic "habitual" que ja s'ha convertit en una tradició quan hi ha un atemptat particularment colpidor.

Data: 13:57:23 03/10/2004

Jo crec que les mobilitzacions hi ha que analitzar-les tal qual són: es a dir, totes són mobilitzacions socials, més o menys espontànies o més o menys organitzades. La diferència està en qui on quins canalitzen les mobilitzacions. Les manifestacions del dia 12, encara que els polítics (concretament el govern) van intervenir el que van fer és intentar canalitzar un sentiment -de fet espontani- pels seus interessos. Un altra és si ho van aconseguir o si va ser contraproductiu. I sobretot jo no conclouria en un "ritus habitual", després d'un atemptat, doncs les convocatòries a les manifestacions no són sempre multitudinàries i té molt a veure amb la/les víctimes.

Data: 18:07:18 06/10/2004

Acabo d'enllestir en l'espèc mòdul 2 i no he entès massa cosa de l'apartat del moviment social com a xarxa. En concret, em refereixo a la cita de J. Law, quan defineix les xarxes a través de dos punts. Algú em pot explicar que significa que "si escrivim com a analistes de xarxes, el que podem estar fent, el que sovint fem és comprar i afegir força a una versió funcional de la racionalitat. Algú que és, per dir-ho ràpidament, directivista"

Data: 20:09:05 09/10/2004

El text de J. Law il·lustra (o ho intenta, millor dit) l'afirmació del paràgraf anterior, el que comencen així: "Xarxes. Els moviments socials estan formats per xarxes. Aquesta...".

La veritat és que la cita de J. Law lia bastant la troca, quan al cap i a la fi, el paràgraf esmentat ja deixa bastant clar el tema: els moviments socials es poden pensar com a xarxes fluides. Per tant, no t'hi trenquis més el cap. (A banda, intueixo que la traducció no ajuda gens a la comprensió del text. Com a exemple, les dues últimes frases: "comprar i afegir força?"; "algú que és, per dir-ho ràpidament, directivista?".)

El que en definitiva ens diu el text és que mirar les xarxes sota els paràmetres de la xarxa rígida fa que, al final, acabis conceptualitzant i pensant els moviments socials d'una forma rígida i no líquida (que, com se'ns diu a la pàgina 47, sembla una metàfora més adient per pensar-los).

Data: 01:06:42 10/10/2004

Em pregunto si seria correcte dir que l'acció col·lectiva pot ser una de les concrecions (o la manifestació)d'un moviment social...O sigui, que les mobilitzacions del 13-M potser serien més aviat una acció col·lectiva "filla de" o "vinculable a" un moviment social més ampli...En qualsevol cas, una mobilització puntual (o no tan puntual)no pot ser un moviment social, no?

També em mareja el tema dels objectius, perquè jo hi veig més un objectiu de canvi polític (en sentit ample, si vols) que no un objectiu de canvi social...Aquest també serveix, no? De fet, un cop aconseguit el canvi polític (amb tot el que ha portat, sobretot de la retirada de les tropes espanyoles d'Iraq) el moviment social ha passat a un estat de latència força considerable, o s'ha fragmentat molt, i suposo que és perquè una de les coses que més consistència donava al moviment era el tema polític (anti-política del PP i manera de fer del govern) i un cop "resolt" aquest, l'endemà mateix, les diferències de motivació i d'identificació entre els participants en el moviment (entenguem com a moviment les mobilitzacions 13-M o el moviment anti-guerra) han tornat al seu lloc. No sé si em faig entendre.

Data: 09:08:03 11/10/2004

Poder si que hi havia certa necessitat d'un canvi de govern però per mi la clau d'aquestes manifestacions va ser la quantitat d'informació difosa que comunicava el govern, en aquest cas del PP. Aquest fet va indignar a la població i va fer que responguessin amb manifestacions suposadament il·legals on es reclamava la veritat abans de les eleccions. Tot i així, crec que la població ja portava temps entrenant aquest tipus d'accions un bon exemple les cacerolades...

Data: 10:13:11 14/10/2004

Escric: "Em pregunto si seria correcte dir que l'acció col·lectiva pot ser una de les concrecions (o la manifestació)d'un moviment social."

Efectivament, així és.

I continua: "En qualsevol cas, una mobilització puntual (o no tan puntual) no pot ser un moviment social, no?".

Exacte. Una mobilització puntual NO és un moviment social però SÍ que és un fenomen col·lectiu, una forma d'acció col·lectiva. L'Abast, les conseqüències i els precedents (les cacerolades, jornades de protesta per la guerra d'Iraq, etc.) d'aquelles jornades del 12 i 13-M ja seria una altra qüestió. Al cap i a la fi, els motius pels quals vam sortir al carrer el 12 i el 13 eren diferents entre sí (per no dir que, en termes rigorosos, cadascú de nosaltres surt al carrer per motius i amb emocions diferents).

El 12 s'establí una convocatòria oficial per rebutjar l'atemptat del dia anterior (encara que jo recordo a Barcelona un caire més reivindicatiu del rotllo "aquest atemptat té uns culpables polítics molt clar"; sinó a Mr. Piqué and CO. - del PP- no l'haurien dit el nom del porc) i el 13 fou directament un "volem saber la veritat, no ens xuclen el dit. Alguna cosa fa olor de podrit a Gènova. Demà us fotem la patada".

Recordeu que a la pàgina 44 del vostre material en paper hi ha un apartat (el 4.2.2.) dedicat a la diferenciació entre un moviment social i altres formes d'acció col·lectiva (protestes, coalicions, plataformes...). Si comparem els requisits que des de la teoria se li exigeix a un moviment social perquè ho sigui, ens adonem que no coincideixen amb els que presenten aquests altres fenòmens com els que esmenta na Fúlvia, entre ells, el del manteniment de l'acció col·lectiva un cop ha estat resolta la situació conflictiva que aglutinava un cert nombre de persones.

Data: 21:58:30 14/10/2004

Tinc un dubte. A la pàg. 38 del mòdul 2 parla de què la mobilitat social és una estratègia individual i el canvi social una de col·lectiva. No ho entenc massa, sobretot el canvi social.

Data: 09:57:21 15/10/2004

Davant una consideració negativa de la identitat social, les accions dels subjectes poden ser individuals (mobilitat) o col·lectives (canvi social). Això significa que en el primer cas un subjecte provarà d'adscriure's a una altra identitat social que li resulti positiva; per exemple, intentarà canviar de grup, "movent-se" (d'aquí la "mobilitat) d'un grup a un altre. En el segon cas, en canvi, és tot el grup que valora negativament la seva identitat: és tot aquest grup qui pretén canviar-la. Les accions, en aquest segon cas, seran col·lectives i promogudes per tots els membres del col·lectiu.

Imaginem l'exemple d'un grup organitzat al voltant de la reivindicació X. Una de les seves activitats és les manifestacions. La gent i els mitjans de comunicació, fins a dia d'avui, havien simpatitzant amb els seus integrants i la seva causa. La identitat social del col·lectiu és força positiva. Però un dia tots s'adonen que no estan assolint els objectius que s'havien proposat i una notable majoria decideix que s'han de portar a terme accions més contundents (tallar el tràfic a les carreteres, posar uns quants pneumàtics cremant... fins i tot caldrà portar alguna pedra per si als antdisturbis se'ls passa pel cap enviar algun souvenir entranyable dels seus, you know, gasos lacrimògens, bales de goma o cosetes d'aquestes...).

La cosa acaba anant de mal en pitjor. Les accions del col·lectiu comencen a ser titllades als mitjans de violentes, antidemòcrates i un tal Mayor Oreja, des de Brussel·les, afirma que el grup pertany a una cèl·lula d'ETA entrenada en camps d'Al Qaeda i organitzada per Bin Laden des de Disneylandia amb ajut d'en Pere Botero. En fi, en fi, potser aquest s'ha passat dos pobles però la veritat és que els mitjans transmeten una imatge que no és la més adequada i no només això... el cert és que també hi ha uns quants del grups que no es senten gens còmodes amb aquesta mena d'accions més contundents: comencen a viure la seva identitat social de forma negativa.

En aquest punt, algun membre del grup que no es sent còmode amb el grup perquè el percep amb una identitat social negativa, pot dir "senyores i senyors, yo aquí me apeo" amb la qual cosa ens trobaríem davant d'un cas de mobilitat social. Si pel contrari, és una immensa majoria la que es percep amb una identitat social negativa (donades les conseqüències de l'estratègia de la contundència) i vol canviar aquesta situació, parlariem d'un cas de canvi social. És tot el grup qui decideix promoure un canvi.

LECTURA COMPLEMENTÀRIA (Extret de 27/09/04 a Fòrum per David Casulleras Femenia):

En fi, us presento un extracte del famós text de Le Bon que teniu referenciat al vostre mòdul. No és obligatori llegir-lo per resoldre la PAC però segur que us pot aportar elements de reflexió interessants.

Ni al text ni al autor cal menysprear-lo abans de llegir-lo. I és que aquest text té un gran valor en tant que, abans que res, és un document d'una època: el reflex d'una mentalitat que ofereix (i crea... i vaja si la crea!) una opinió al voltant de les masses.

I perquè, ho vulguem o no, aporta elements interessants a pensar com pot ser el paper de les emocions, presents en tota acció i pensament humans, així mateix quan ens trobem en situacions de col·lectiu. És més; el seu discurs no està gens allunyat de com des de diversos àmbits (polítics de determinades ideologies, per exemple) es segueixen representant els col·lectius. I actuant en conseqüència. I tenint present que aquest text ja té més de 100 anys, doncs Déu n'hi do.

Introducción**LA ERA DE LAS MASAS**

Las grandes conmociones que preceden a los cambios de civilización parecen estar determinadas, en primer término, por considerables transformaciones políticas: invasiones de pueblos o derrocamientos de dinastías. Pero un atento estudio de tales sucesos descubre casi siempre, como su causa auténtica y tras sus motivos aparentes, una modificación profunda en las ideas de los pueblos. Las auténticas conmociones históricas no son las que nos asombran en virtud de su magnitud y su violencia. Los únicos cambios importantes, aquellos de los que se desprende la renovación de las civilizaciones, se producen en las opiniones, las concepciones y las creencias. Los acontecimientos memorables son los efectos visibles de los cambios invisibles verificados en los sentimientos de los hombres. Si se manifiestan raramente es porque el fondo hereditario de los sentimientos de una raza es su elemento más estable.

La época actual constituye uno de los momentos críticos en los que el pensamiento humano está en vías de transformación. En la base de esta última se hallan dos factores fundamentales. El primero es la destrucción de las creencias religiosas, políticas y sociales de las que derivan todos los elementos de nuestra civilización. El segundo, la creación de condiciones de existencia y de pensamiento completamente nuevas, engendradas por los modernos descubrimientos de las ciencias y de la industria.

Aunque conmocionadas, las ideas del pasado siguen siendo todavía muy potentes y, dado que las sustitutas están aún en vías de formación, la edad moderna representa un período de transición y de anarquía. No resulta fácil decir actualmente lo que podrá surgir algún día de un período así, forzosamente algo caótico. ¿Sobre qué ideas fundamentales se edificarán las sociedades que sucedan a la nuestra? Aún lo ignoramos. Pero ya desde ahora se puede prever que, en cuanto a su organización, tendrán que contar con una potencia nueva, última soberana de la edad moderna: la potencia de las masas. Sobre las ruinas de tantas ideas consideradas antes como verdaderas y hoy día como muertas, de tantos poderes sucesivamente derrocados por las revoluciones, es dicha potencia la única que se ha elevado y parece ser que absorberá muy pronto a las demás. Mientras que nuestras antiguas creencias vacilan y desaparecen, y las viejas columnas de la sociedad se hunden una tras otra, la acción de las masas es la única fuerza a la cual no amenaza nada y cuyo prestigio crece sin cesar. La era en la que entramos será, verdaderamente, la era de las masas.

Hace apenas un siglo, la política tradicional de los estados y las rivalidades de los príncipes constituían los factores más importantes de los acontecimientos. La opinión de las masas no contaba casi nunca. Hoy día pesan poco las tradiciones políticas, las tendencias individuales de los soberanos, sus rivalidades. La voz de las masas se ha convertido en preponderante. Dicta a los reyes su conducta. No es ya en los consejos de los príncipes, sino en el alma de las masas donde se preparan los destinos de las naciones.

El advenimiento de las clases populares a la vida política, su progresiva transformación en clases dirigentes, es una de las más destacadas características de nuestra época de transición. Tal advenimiento no se ha debido, en realidad, al sufragio universal, tan poco influyente durante mucho tiempo y tan fácil de dirigir, al principio. El nacimiento del poderío de las masas ha sido ocasionado, en primer término, por la propagación de ciertas ideas lentamente implantadas en los espíritus y, luego, por la asociación gradual de individuos que ha llevado a la realización de concepciones hasta entonces teóricas. La asociación ha permitido a las masas formarse ideas, si no muy justas, al menos muy firmes en sus intereses, así como hacerse conscientes de su fuerza. Fundan sindicatos, ante los cuales capitulan todos los poderes, bolsas de trabajo que, pese a las leyes económicas, tienden a regir las condiciones laborales y salariales. A las asambleas gubernamentales envían representantes despojados de toda iniciativa, de toda independencia y reducidos, la mayoría de las veces, a no ser sino los portavoces de los comités que los han elegido.

En la actualidad, las reivindicaciones de las masas se hacen cada vez más definidas y tienden a destruir radicalmente la sociedad actual, para conducirla a aquel comunismo primitivo que fue el estado normal de todos los grupos humanos antes de la aurora de la civilización. Limitación de las horas de trabajo, expropiación de las minas, los ferrocarriles, las fábricas y el suelo; reparto equitativo de los productos, eliminación de las clases superiores en beneficio de las populares, etc. He aquí estas reivindicaciones.

Poco aptas para el razonamiento, las masas se muestran, por el contrario, muy hábiles para la acción. La organización actual convierte su fuerza en inmensa. Los dogmas que vemos nacer habrán adquirido muy pronto el poder de las viejas concepciones, es decir: la fuerza tiránica y soberana que queda fuera de discusión. El derecho divino de las masas sustituye al derecho divino de los reyes.

Los escritores que gozan del favor de nuestra burguesía y que más fielmente reflejan sus ideas algo estrechas, sus puntos de vista un tanto miopes, su escepticismo algo sumario, su egoísmo en ocasiones excesivo, se espantan ante el nuevo poder que están viendo crecer y, para combatir el desorden de los espíritus, dirigen llamadas desesperadas a las fuerzas morales de la Iglesia, tan desdeñadas antaño por ellos.

Hablan de la bancarrota de la ciencia y nos recuerdan las enseñanzas de las verdades reveladas. Pero estos nuevos conversos olvidan que, si a ellos les ha afectado verdaderamente la gracia, ésta no tendrá el mismo poder sobre almas poco preocupadas por el más allá. Las masas no quieren hoy día dioses de los que han renegado y a los que han contribuido a derrocar sus antiguos amos. Los ríos no remontan hacia sus fuentes.

La ciencia no ha experimentado bancarrota alguna, ni tampoco tiene culpa de la actual anarquía de los espíritus, ni del nuevo poder que crece en medio de dicha anarquía. Nos ha prometido la verdad o, al menos, el conocimiento de las relaciones accesibles a nuestra inteligencia; no nos ha prometido jamás ni la paz, ni la felicidad. Soberanamente indiferente a los sentimientos humanos, no oye nuestras lamentaciones y nada podría restablecer las ilusiones que ha disipado.

Síntomas universales muestran, en todas las naciones, el rápido acrecentamiento del poder de las masas. Sea lo que sea aquello que nos aporta, deberemos sufrirlo. Las recriminaciones son tan sólo palabras vanas. El advenimiento de las masas marcará quizá una de las últimas etapas de las civilizaciones de Occidente, un retorno hacia aquellos períodos de confusa anarquía que preceden a la eclosión de las nuevas sociedades. Pero, ¿cómo impedirlo?

Hasta ahora, el papel más claro desempeñado por las masas ha consistido en las grandes destrucciones de civilizaciones envejecidas. La historia enseña que en el momento en el que las fuerzas morales, armazón de una sociedad, han dejado de actuar, la disolución final es efectuada por estas multitudes inconscientes y brutales, calificadas justamente de bárbaras. Las civilizaciones han sido creadas y han estado guiadas, hasta ahora, por una reducida aristocracia intelectual, jamás por las masas que no tienen poder más que para destruir. Su dominio representa siempre una fase de desorden. Una civilización implica reglas fijas, una disciplina, el tránsito desde lo instintivo hasta lo racional, la previsión del porvenir, un grado elevado de cultura, condiciones totalmente inaccesibles a las masas, abandonadas a sí mismas. Por su poder exclusivamente destructivo, actúan como aquellos microbios que activan la disolución de los cuerpos debilitados o de los cadáveres. Cuando el edificio de una civilización está carcomido, las masas provocan su derrumbamiento. Se pone entonces de manifiesto su papel. Durante un instante, la fuerza ciega del número se convierte en la única filosofía de la historia.

¿Sucederá lo mismo con nuestra civilización? Podemos temerlo, pero aún lo ignoramos. Resignémonos a sufrir el reinado de las masas, ya que manos imprevisoras han derribado sucesivamente todas las barreras que podían contenerlas. Estas masas, de las que tanto se comienza a hablar, las conocemos muy poco.

Los psicólogos profesionales, que han vivido alejados de ellas, las han ignorado siempre y no les han prestado atención más que desde el punto de vista de los crímenes que pueden cometer. Indudablemente existen masas criminales, pero también las hay virtuosas, heroicas y muchas otras. Los crímenes de las masas no constituyen sino un caso particular de su psicología y, a partir de ellos, no se conocería mejor la constitución mental de las masas que la de un individuo del que tan sólo se describiesen los vicios.

Así pues, a decir verdad, los amos del mundo, los fundadores de religiones o de imperios, los apóstoles de todas las creencias, los hombres de Estado eminentes y, dentro de una esfera más modesta, los simples jefes de pequeñas colectividades humanas siempre han sido psicólogos, sin saberlo, teniendo un conocimiento instintivo del alma de las masas con frecuencia muy seguro. Al conocerla bien, se han convertido fácilmente en sus amos. Napoleón captaba maravillosamente la psicología de las masas francesas, pero desconocía por completo, en ocasiones, la de las multitudes de distintas razas¹. Esta ignorancia le hizo emprender, sobre todo en España y en Rusia, guerras que prepararon su caída.

El conocimiento de la psicología de las masas constituye el recurso del hombre de Estado que desee, no gobernarlas (pues ello se ha convertido hoy día en algo muy difícil), sino, al menos, no ser completamente gobernado por ellas. (Por otra parte, sus más sutiles consejeros no la comprendieron mejor. Talleyrand le escribía que «España acogía a sus soldados como liberadores». Les acogió como a bestias feroces. Un psicólogo que hubiese estado al corriente de los instintos hereditarios de la raza habría podido prevenirle con facilidad.)

La psicología de las masas muestra hasta qué punto es escasa la acción ejercida sobre su naturaleza impulsiva por las leyes y las instituciones, y cuánta es su incapacidad para tener cualquier género de opiniones, aparte de aquellas que les son sugeridas. No sería posible conducir las a base de reglas derivadas de la pura equidad teórica. Tan sólo pueden seducirlas aquellas impresiones que se hacen surgir en su alma. Si un legislador desea, por ejemplo, establecer un nuevo impuesto, ¿deberá escoger aquel que es, en teoría, más justo? En modo alguno. El más injusto podrá ser prácticamente el mejor para las masas, si es el más invisible y el menos oneroso en apariencia. Así, un impuesto indirecto, aunque sea exorbitante, siempre será aceptado por la masa. Si grava, diariamente, objetos de consumo en fracciones de céntimo, no perturbará los hábitos de las masas y causará poca impresión. Pero si se sustituye por un impuesto proporcional sobre los salarios u otros ingresos, a pagar en una sola vez, levantará unánimes protestas, aunque sea diez veces menos oneroso. Los céntimos invisibles de todos los días son sustituidos entonces, en efecto, por una suma total relativamente elevada y, en consecuencia, produce mayor impresión. Tan sólo pasará inadvertida si hubiera sido apartada poco a poco, céntimo a céntimo; pero este procedimiento económico supone una dosis de previsión de la que son incapaces las masas.

El ejemplo anterior ilumina muy claramente su mentalidad. No se le escapó a un psicólogo nato, como Napoleón, pero los legisladores, al ignorar el alma de las masas, no pueden comprenderla. La experiencia no les ha enseñado aún lo suficientemente que los hombres no se conducen jamás con arreglo a lo que prescribe la pura razón.

La psicología de las masas podría tener otras muchas aplicaciones. Su conocimiento arroja una viva luz sobre numerosos fenómenos históricos y económicos que, sin ella, serían totalmente ininteligibles.

Aun cuando no fuese más que por pura curiosidad, valdría la pena intentar el estudio de la psicología de las masas. Tan interesante es descifrar los móviles de las acciones de los hombres como el análisis de un mineral o una planta.

Nuestro estudio del alma de las masas es sólo una breve síntesis, un simple resumen de nuestras investigaciones. Únicamente pueden exigírsele algunas sugerencias. A otros corresponderá labrar con más profundidad el surco. Nosotros, hoy, no hacemos más que trazarlo sobre un terreno aún muy inexplorado (Como ya he señalado anteriormente, los pocos autores ocupados del estudio psicológico de las masas las han examinado sólo desde el punto de vista criminal. Ya que a este tema no he dedicado más que un breve capítulo, remito al lector a los trabajos de Tarde, y al opúsculo de Sighele *Les foules criminelles*. Este último no contiene ni una sola idea personal de su autor, pero es una recopilación de hechos de gran valor para los psicólogos. Por otra parte, mis conclusiones acerca de la criminalidad y la moralidad de las masas son completamente contrarias a las de los dos autores que acabo de citar.

En mis diversas obras y, sobre todo, en *La psicología del socialismo* se incluyen algunas de las consecuencias de las leyes que rigen la psicología de las masas. Pueden ser aplicadas, por otra parte, a los temas más diversos. Gevaert, director del Real Conservatorio de Bruselas, ha hallado recientemente una notable aplicación de las leyes expuestas por nosotros, en un trabajo sobre la música, calificada muy justificadamente por él de «arte de las masas». «Han sido sus dos obras – me escribe este eminente profesor al remitirme su memoria – las que me han proporcionado la solución a un problema que yo consideraba antes imposible de resolver: la asombrosa aptitud que tiene toda masa para sentir una obra musical reciente o antigua, propia o extranjera, sencilla o complicada, siempre que su ejecución sea bella y los músicos estén dirigidos por un director entusiasta». Gevaert demuestra admirablemente por qué «una obra que permanece incomprendida para músicos de gran categoría que leen la partitura en la soledad de su despacho, a veces es captada en el acto por un auditorio ajeno a toda cultura técnica». Explica asimismo muy bien por qué estas impresiones estéticas no dejan huella alguna.)

Capítulo I

CARACTERÍSTICAS GENERALES DE LAS MASAS. LEY PSICOLÓGICA DE SU UNIDAD MENTAL

En su acepción corriente, el vocablo «masa», en el sentido de muchedumbre, representa un conjunto de individuos de cualquier clase, sean cuales fueren su nacionalidad, profesión o sexo, e «independientemente» de los motivos que los reúnen. Desde el punto de vista psicológico, la expresión «masa» asume una significación completamente distinta. En determinadas circunstancias, y tan sólo en ellas, una aglomeración de seres humanos posee características nuevas y muy diferentes de las de cada uno de los individuos que la componen. La personalidad consciente se esfuma, los sentimientos y las ideas de todas las unidades se orientan en una misma dirección. Se forma un alma colectiva, indudablemente transitoria, pero que presenta características muy definidas. La colectividad se convierte entonces en aquello que, a falta de otra expresión mejor, designaré como masa organizada o, si se prefiere, masa psicológica. Forma un solo ser y está sometida a la ley de la unidad mental de las masas.

El hecho de que muchos individuos se encuentren accidentalmente unos junto a otros no les confiere las características de una masa organizada. Mil sujetos reunidos al azar en una plaza pública, sin ninguna finalidad determinada, no constituyen en absoluto una masa psicológica. Para adquirir las correspondientes características especiales, es precisa la influencia de determinados excitantes cuya naturaleza hemos de determinar.

La disolución de la personalidad consciente y la orientación de los sentimientos y pensamientos en un mismo sentido, que son los primeros rasgos de la masa en vías de organizarse, no implican siempre la presencia simultánea de varios individuos en un mismo lugar. Millares de sujetos separados entre sí, en un determinado momento y bajo la influencia de ciertas emociones violentas (un gran acontecimiento nacional, por ejemplo), pueden adquirir las características de una masa psicológica. Un azar cualquiera que les reúna bastará entonces para que su conducta revista inmediatamente la especial forma de los actos de masa. En determinados momentos de la historia, media docena de hombres pueden constituir una muchedumbre psicológica, mientras que centenares de individuos reunidos accidentalmente podrán no formarla. Por otra parte, un pueblo entero, y sin que haya aglomeración visible, se convierte en ocasiones en masa, bajo la acción de alguna influencia.

Una vez formada, la masa psicológica adquiere características generales provisionales, pero determinables. A estas características generales se añaden particulares, que varían según los elementos que la compongan y que pueden modificar su estructura mental.

Las masas psicológicas son, por tanto, susceptibles de clasificación. El estudio de esta última nos mostrará que una muchedumbre heterogénea, compuesta por elementos distintos entre sí, presenta rasgos comunes con las masas homogéneas, formadas por elementos más o menos similares (sectas, castas y clases), por caracteres comunes, y junto a éstos por particularidades que permiten diferenciarlas.

Antes de ocuparnos de las diversas categorías de masas, vamos a examinar las características comunes a todas ellas. Operaremos como el naturalista, comenzando por determinar los rasgos generales de los individuos de una familia, y luego los particulares que diferencian a los géneros y las especies que se incluyen en ella.

El alma de las masas no es fácil de describir; su organización varía, no solamente con arreglo a la raza y la composición de las colectividades sino también según la naturaleza y el grado de las excitaciones a que está sometida. Por otra parte, la misma dificultad se presenta en el estudio psicológico de un ser humano cualquiera.

En las novelas, los individuos se manifiestan con un carácter constante, pero no sucede así en la vida real. Tan sólo la uniformidad de los medios ambientes crea la igualdad aparente de los caracteres. He demostrado en otro lugar que todas las constituciones mentales contienen modos de ser potenciales que pueden revelarse bajo la influencia de un brusco cambio de medio ambiente. Así, entre los más feroces miembros de la Convención se encontraban inofensivos burgueses que, en circunstancias corrientes, habrían sido pacíficos notarios o virtuosos magistrados. Una vez transcurrida la tormenta, recuperaron su carácter normal. Napoleón halló entre ellos sus más dóciles servidores.

Ya que no podemos analizar aquí todas las etapas de formación de las masas, las estudiaremos, sobre todo, en la fase de su completa organización. Veremos así en qué pueden convertirse, pero no lo que siempre son. Únicamente en esta fase avanzada de organización se superponen, al fondo invariable y dominante de la raza, ciertas características nuevas y especiales, dando lugar a que todos los sentimientos y pensamientos de la colectividad se orienten en idéntica dirección. Tan sólo entonces se manifiesta la que anteriormente he denominado ley psicológica de la unidad mental de las masas.

Las masas tienen diversas características psicológicas comunes con los individuos aislados; otras, por el contrario, no se encuentran sino en las colectividades. Vamos a estudiar primeramente estas características especiales, a fin de mostrar su importancia.

El hecho más llamativo que presenta una masa psicológica es el siguiente: sean cuales fueren los individuos que la componen, por similares o distintos que puedan ser su género de vida, ocupaciones, carácter o inteligencia, el simple hecho de que se hayan transformado en masa les dota de una especie de alma colectiva. Este alma les hace sentir, pensar y actuar de un modo completamente distinto de como lo haría cada uno de ellos por separado. Determinadas ideas, ciertos sentimientos no surgen o no se transforman en actos más que en los individuos que forman una masa. La masa psicológica es un ser provisional, compuesto por elementos heterogéneos soldados de forma momentánea, de un modo absolutamente igual a como las células de un cuerpo vivo forman, por su reunión, un ser nuevo que manifiesta características muy diferentes de las que posee cada una de las células que lo componen.

Contrariamente a una opinión, que nos asombra sea debida a la pluma de un filósofo tan agudo como Herbert Spencer, en el conjunto que constituye una masa no existe en absoluto una suma y un término medio de los elementos, sino una combinación y una creación de características nuevas. Lo mismo sucede en química. Puestos en mutua presencia ciertos elementos – las bases y los ácidos por ejemplo –, se combinan para formar un cuerpo nuevo dotado de propiedades diferentes de las de aquellos que han servido para constituirlo.

Es fácil comprobar hasta qué punto difiere el individuo que forma parte de una masa respecto del sujeto aislado; pero es menos sencillo descubrir las causas de esta diferencia.

Para llegar a entreverlas, hay que recordar primeramente la siguiente observación de la psicología moderna: no es sólo en la vida orgánica, sino también en el funcionamiento de la inteligencia, donde desempeñan los fenómenos inconscientes un papel preponderante. La vida consciente del espíritu no representa sino un sector muy reducido, en comparación con su vida inconsciente. El analista más sutil, el observador más penetrante, no llega a descubrir más que un número muy reducido de los móviles inconscientes. Nuestros actos conscientes derivan de un substrato inconsciente, formado sobre todo por influencias hereditarias. Este substrato encierra los innumerables residuos ancestrales que constituyen el alma de la raza. Tras las causas manifiestas de nuestros actos se encuentran causas secretas ignoradas por nosotros. La mayoría de nuestros actos cotidianos son el efecto de móviles ocultos que se nos escapan.

Principalmente, todos los individuos que componen el alma de una raza se asemejan por los elementos inconscientes y difieren, por los elementos conscientes, frutos de la educación pero sobre todo de una herencia excepcional. Los hombres más diferentes entre sí por su inteligencia tienen, en ocasiones, instintos, pasiones y sentimientos idénticos. En todo aquello que se refiere a sentimientos – religión, política, moral, afectos, antipatías, etc.–, los hombres más eminentes no sobrepasan, sino en raras ocasiones, el nivel de los individuos corrientes. Entre un célebre matemático y su zapatero puede existir un abismo en su rendimiento intelectual, pero desde el punto de vista del carácter y de las creencias, la diferencia es frecuentemente nula o muy reducida.

Ahora bien, estas cualidades generales del carácter, gobernadas por el inconsciente y que poseen en un mismo grado aproximado la mayoría de los individuos normales de una raza, son precisamente aquellas que encontramos, de forma generalizada, en las masas. En el alma colectiva se borran las aptitudes intelectuales de los hombres y, en consecuencia, su individualidad. Lo heterogéneo queda anegado por lo homogéneo y predominan las cualidades inconscientes.

Esta puesta en común de cualidades corrientes nos explica por qué las masas no pueden realizar actos que exigen una elevada inteligencia. Las decisiones de interés general tomadas por una asamblea de hombres distinguidos, pero de diferentes especialidades, no son sensiblemente superiores a las que adoptaría una reunión de imbéciles. Tan sólo pueden asociar, en efecto, aquellas cualidades mediocres que todo el mundo posee. Las masas no acumulan la inteligencia, sino la mediocridad. No es todo el mundo, como se dice con frecuencia, quien tiene más ingenio que Voltaire.

Ciertamente, Voltaire tiene más ingenio que todo el mundo, si es que «todo el mundo» representa a las masas. Pero si los individuos que forman una masa se limitasen a fusionar sus cualidades corrientes, se daría simplemente un término medio y no, como hemos dicho, una creación de características nuevas. ¿De qué modo se establecen estas características? Procedamos a examinarlo.

Diversas causas determinan la aparición de las especiales características de las masas. La primera de ellas es que el individuo integrado en una masa adquiere, por el mero hecho del número, un sentimiento de potencia invencible que le permite ceder a instintos que, por sí solo, habría frenado forzosamente. Y cederá con mayor facilidad, puesto que al ser la masa anónima y, en consecuencia, irresponsable desaparece por completo el sentimiento de responsabilidad, que retiene siempre a los individuos.

Una segunda causa, el contagio mental, interviene asimismo para determinar en las masas la manifestación de características especiales y, al mismo tiempo, su orientación. Dicho contagio es un fenómeno fácil de comprobar, pero que sigue hasta ahora sin explicar y que hay que poner en relación con los fenómenos de índole hipnótica que estudiaremos a continuación. En una masa, todo sentimiento, todo acto es contagioso, hasta el punto de que el individuo sacrifica muy fácilmente su interés personal al colectivo. Se trata de una aptitud contraria a su naturaleza y que el hombre tan sólo es capaz de asumir cuando forma parte de una masa.

Una tercera causa, de mucha mayor importancia, determina en los individuos que forman masa características especiales, que a veces son muy opuestas a las del sujeto aislado. Me refiero a la sugestibilidad, cuyo contagio, anteriormente mencionado, no es sino un efecto.

Para comprender este fenómeno hay que tener presentes algunos descubrimientos recientes de la fisiología. Hoy día sabemos que puede llevarse a un individuo a un estado tal que, habiendo perdido su personalidad consciente, obedezca todas las órdenes del operador que le ha hecho llegar a este estado y cometa los actos más contrarios a su carácter y costumbres. Ahora bien, atentas observaciones parecen demostrar que el individuo, sumergido durante cierto tiempo en el seno de una masa actuante, cae muy pronto – a consecuencia de los efluvios emanados por ésta o por cualquier otra causa aún ignorada – en una situación particular, que se aproxima mucho al estado de fascinación del hipnotizado en manos de su hipnotizador. Al estar paralizada la vida del cerebro en el sujeto hipnotizado, éste se convierte en el esclavo de todas sus actividades inconscientes, que el hipnotizador dirige a su placer. La personalidad consciente se ha esfumado, la voluntad y el discernimiento han quedado abolidos. Sentimientos y pensamientos se orientan entonces en la dirección determinada por el hipnotizador.

Aproximadamente, éste es el estado del individuo que forma parte de una masa. Ya no es consciente de sus actos. En él, al igual que en el hipnotizado, mientras que son destruidas ciertas facultades, otras pueden alcanzar un grado extremo de exaltación. La influencia de una sugestión le lanzará con una fuerza irresistible a la ejecución de determinados actos. Impetuosidad más irrefrenable aún en las masas que en el sujeto hipnotizado, ya que la sugestión, al ser la misma para todos los individuos, se exagera al convertirse en recíproca. Las unidades de una masa que posean una personalidad lo bastante fuerte como para resistir a la sugestión, son muy poco numerosas y las arrastra la corriente. Podrán intentar, a lo sumo, una desviación mediante una sugestión diferente. En ocasiones, una palabra acertada, una imagen intencionadamente evocada, han apartado a las masas de los actos más sanguinarios.

Así pues, la desaparición de la personalidad consciente, el predominio de la personalidad inconsciente, la orientación de los sentimientos y las ideas en un mismo sentido, a través de la sugestión y del contagio, la tendencia a transformar inmediatamente en actos las ideas sugeridas, son las principales características del individuo dentro de la masa. Ya no es él mismo, sino un autómatas cuya voluntad no puede ejercer dominio sobre nada. Por el mero hecho de formar parte de una masa, el hombre desciende varios peldaños en la escala de la civilización. Aislado era quizá un individuo cultivado, en la masa es un instintivo y, en consecuencia, un bárbaro. Tiene la espontaneidad, la violencia, la ferocidad y también los entusiasmos y los heroísmos de los seres primitivos a los que se aproxima más aún por su facilidad para dejarse impresionar por palabras, por imágenes y para permitir que le conduzcan a actos que vulneran sus más evidentes intereses. El individuo que forma parte de una masa es un grano de arena inmerso entre otros muchos que el viento agita a su capricho.

Y así vemos a jurados dictar veredictos que desaprobaba, individualmente, cada uno de los miembros; a asambleas parlamentarias que adoptan leyes y medidas que rechazaría personalmente cada uno de sus componentes. Considerados por separado, los hombres de la Convención eran burgueses de hábitos pacíficos. Reunidos en masa no vacilaron, bajo la influencia de algunos líderes, en enviar a la guillotina a los individuos más patentemente inocentes; y, en contra de todos sus intereses, renunciaron a la inviolabilidad y se diezmaron mutuamente.

El individuo inmerso en la masa no sólo difiere de su yo normal a causa de sus actos. Antes incluso de haber perdido toda independencia, se han transformado sus ideas y sentimientos, hasta el punto de que el avaro se pueda transformar en pródigo, el escéptico en creyente, el hombre honrado en criminal, el cobarde en héroe. La renuncia a todos sus privilegios, votada por la nobleza en un momento de entusiasmo durante la famosa noche del 4 de agosto de 1789, jamás hubiera sido aceptada por ninguno de sus miembros considerados aisladamente.

De las observaciones precedentes deducimos que, intelectualmente, la masa es siempre inferior al individuo aislado. Pero desde el punto de vista de los sentimientos y de los actos que éstos provocan, puede ser mejor o peor, según las circunstancias. Todo depende del modo como se la sugestione. Esto es lo que no han visto los escritores que han estudiado a las masas tan sólo desde el punto de vista criminal.

Desde luego, las masas son frecuentemente criminales, pero también son heroicas en muchas ocasiones. Se las conduce fácilmente a dejarse matar por el triunfo de una creencia o de una idea, se las entusiasma por la gloria y el honor, se las arrastra casi sin pan y sin armas, como durante las cruzadas, para librar del infiel la tumba de un dios o, como en 1793, para defender el suelo de la patria. Heroísmos sin duda un tanto inconscientes, pero que son los que hacen la historia. Si no se anotaran en el activo de los pueblos más que las grandes acciones fríamente razonadas, los anales del mundo registrarían muy pocas cosas.

PRESENTACIÓ PAC 1 - 5 FORMES DE CONCEPTUALITZAR EL COMPORTAMENT COL·LECTIU PER A UN MATEIX FET. ELS MOVIMENTS SOCIALS COM A COMPORTAMENT COL·LECTIU:Objectius

1. Conèixer els diferents enfocaments teòrics del comportament col·lectiu, les seves diferències i les seves similituds.
2. Conèixer, a nivell general, les diverses aproximacions teòriques als moviments socials i, en particular, el paper de la identitat en la conformació d'aquests moviments.

Presentació de la prova

Al llarg dels mòduls 1 i 2 heu pogut veure diferents aportacions teòriques de la Psicologia Social a l'estudi del comportament col·lectiu i dels moviments socials.

En concret, en el mòdul 1 es fa un repàs als principals enfocaments teòrics sobre el comportament col·lectiu (la *teoria del contagi*, les *teories de la convergència*, la *teoria de la norma emergent*, la *teoria del valor afegit* o la *norma estructural* i la *teoria de la identitat social*). Cadascuna ofereix diferents formes d'explicar el com i el perquè de les conductes i de les accions de les "masses" o col·lectius. En el mòdul 2 es para atenció tant a les aproximacions teòriques que proven de conceptualitzar els moviments socials com a les aportacions específiques que la Psicologia Social contemporània pot fer per la comprensió dels moviments socials (la *teoria de la influència minoritària* i la *teoria de la identitat social*).

Enunciat de la PAC

En l'article del 21-3-04, Javaloy analitza les mobilitzacions que varen tenir lloc després de l'11-M. Fa servir elements teòrics diferents als que teniu al vostre manual paper, encara que hi ha alguns elements o consideracions que poden coincidir. En aquesta primera prova d'avaluació continuada us demanem que llegiu l'article i:

1. Tracteu de fer una breu descripció de **com s'explicarien aquestes mobilitzacions des de les diferents teories sobre l'acció col·lectiva** que apareixen al mòdul (des de la teoria del contagi, de la convergència, la norma emergent, el valor afegit i la identitat social), fent èmfasi en aquells elements claus de cada enfocament teòric.
2. Quan parlem de moviments socials tant des de les perspectives interaccionista / construccionista com la dels "nous moviments socials" o des de les aportacions de la psicologia social a l'estudi d'aquestes formes de comportament col·lectiu, un dels temes centrals és el tema de la identitat social o col·lectiva. **Quins arguments hi ha per donar importància a la identitat en l'estudi dels moviments socials?** Partint d'aquests mateixos arguments **analitza la importància que pot tenir la identitat en les mobilitzacions descrites en l'article de Javaloy.**
3. L'article de Javaloy utilitza en diferents moments algunes teories sobre moviments socials per explicar les mobilitzacions. Tot i això, **podem entendre aquestes mobilitzacions com a moviments socials?** Proporciona una resposta argumentada partint d'una definició raonada d'allò que caracteritza a un moviment social.

Advertència: és inevitable que necessiteu fer ús dels conceptes i del vocabulari del mòdul. Però en cap cas heu de reproduir de forma literal les frases del vostre material de paper; per tant heu de mirar d'explicar les teories amb les vostres paraules. Si per alguna raó heu de fer referència alguna frase o fragment literal del material paper heu d'assenyalar-ho entre cometes ("") tal i com faríeu amb una cita.

Criteris d'avaluació

Per valorar aquesta activitat es tindran presents els següents aspectes:

- L'ús adequat dels conceptes de les diferents teories.
- La **claredat i originalitat** en la redacció de les idees, postures i coneixements que es volen transmetre.

Recordeu que qualsevol tipus d'opinió o valoració personal serà avaluada en relació a l'**argumentació i justificació raonada** que se'n faci de la mateixa a partir dels continguts del mòdul.

Format de lliurament

El producte final d'aquesta PAC serà un document de text que haurà de tenir una extensió màxima de **4 pàgines**.

El document ha d'incloure el títol de la PAC i el nom i cognom de la/del estudiant. El nom del fitxer tindrà el següent format: "cognom1_cognom2_PAC1.doc". Els cognoms s'escriuran sense accents. Per exemple, l'estudiant Alfred García Sans posaria el següent nom al seu arxiu: "garcia_sans_PAC1.doc".

Les proves s'hauran de lliurar la data indicada a la **Bústia d'Avaluació Continuada**.

Data de lliurament

La data límit per lliurar aquesta activitat és el **18 d'octubre** de 2004.

CORRECCIÓ PAC1 (Consultor: David Casulleras Femenia):

Sense correcció.